

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านศิลปกรรม ประเพณีจุดธูปท่อน การทำธูปท่อน การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ

การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตตำบลคลองห้า เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กเยาวชน ประชาชน มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลคลองห้า ซึ่งนับวันจะถูกกลืนหายไป เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้คงอยู่สืบต่อไป และยังเป็น การส่งเสริมและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วน ตำบลคลองห้า ซึ่งภูมิปัญญานั้นก็คือ “ประเพณีจุดธูปท่อน”

ประวัติความเป็นมา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว คณะสงฆ์และกษัตริย์มัลละผู้ครองเมืองกุสินารา ได้ทำพิธีบูชา ลักการะพระศพพระพุทธเจ้าอยู่นานถึง ๖ วัน วันที่ ๗ จึงได้อัญเชิญพระสรีระออกแห่เป็นขบวน และผ่านใจ กลางเมืองทางทิศเหนือและนำพระสรีระไปยังมกุฏพันธเจดีย์ ที่อยู่ทางด้านตะวันออกของเมือง เพื่อถวายพระ เพลิง ตรงกับวันแรม ๔ ค่ำเดือน ๖ มีมัลปาโมกข์ จำนวน ๔ นายเป็นผู้หามพระสรีระพระพุทธเจ้าอัญเชิญลง ประดิษฐานในรางเหล็กที่มีน้ำมันอยู่เต็มแล้วปิดฝาครอบไว้ แล้วเชิญขึ้นไว้บนจิตกาธานที่ทำด้วยไม้หอมหลาก ชนิด เมื่อได้เวลาผู้รับหน้าที่จุดไฟทั้ง ๔ ด้าน จุดไฟเท่าใดก็ไม่สามารถจุดติดได้ ประมุขสงฆ์ ณ ที่นั่นคือพระอนุ รุทธ(สาวกและเป็นผู้สำเร็จพระอรหันต์ มีศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า) พระอนุรุทธจึงกล่าวว่า เป็น เพราะเหล่าเทวดาต้องการให้รอพระมหากัสสป ซึ่งกำลังเดินทางมา ได้ถวายบังคมพระบรมศพเสียก่อนครั้น เมื่อพระมหากัสสปเดินทางมาถึงและได้ถวายบังคมพระบรมศพแล้วจึงได้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ เพลิงสวรรค์ก็ บันดาลให้ลูกโชติช่วงด้วยเทวาทุธานุภาพ โหมไหม้พระสรีระพระพุทธเจ้าจนหมดสิ้น ชาวมอญผู้เคร่งครัดใน พระพุทธศาสนาอันเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป จึงได้น้อมนำเอาพุทธประวัติดังกล่าวมายึดถือปฏิบัติในการถวาย เพลิงศพกับพระภิกษุสงฆ์มอญมาโดยตลอดจนปัจจุบัน กล่าวคือ จะไม่ใช้การจุดไฟด้วยมือโดยตรง

ประเพณีมอญที่เกี่ยวกับการจุดธูปท่อนเป็นการถวายเพลิงศพแด่พระภิกษุสงฆ์ เมื่อมีพระภิกษุสงฆ์ มรณภาพลง โดยเฉพาะหากเป็นพระเถระผู้ใหญ่ คณะสงฆ์และชาวบ้านจะมีการประชุมหารือกัน เพื่อกำหนด งานและเตรียมจัดงานให้ยิ่งใหญ่สมเกียรติ โดยมากจะทำพิธีสวดติดต่อกัน ๗ วันแล้วเก็บไว้ ๑๐๐ วัน ระหว่าง นั้นอาจมีการจัดการสวดศพทุกสัปดาห์ก็แล้วแต่ทางวัดสะดวกจนครบร้อยวัน นับจากวันมรณภาพเป็นต้นมา ชาวบ้านต่างแบ่งหน้าที่กันไปตามความถนัดความสามารถของตน บ้างเตรียมสถานที่ บ้างเตรียมเรียไรชาวบ้าน ขอข้าวสารอาหารแห้งสำหรับในวันงาน บ้างเตรียมการแสดง บ้างออกแจ้งข่าวไปยังพระผู้ใหญ่และชุมชนมอญ ไกลๆ ที่สำคัญคือช่างฝีมือของหมู่บ้านจะต้องมาช่วยกันสร้างปราสาทสำหรับตั้งศพ อาจสร้างเป็นปราสาท ๕, ๗, หรือ ๙ ยอดตามแต่ฐานันดรของพระเถระนั้นๆอีกทั้งโล สำหรับบรรจุร่างของพระเถระผู้มรณภาพนั้น โลง ศพแบบมอญมีเอกลักษณ์ต่างไปจากโลศพของชนชาติอื่นๆ มีความงดงามเป็นพิเศษ ในบรรดาโลศพแบบ มอญ ชั้นเชิงช่างต่างๆจะเป็นที่ทราบกันดีว่าโลศพนมอญน้ำเค็มอันหมายถึงมอญที่จังหวัดสมุทรสาครมี ลวดลายรูปทรงสวยงามมากเป็นพิเศษ โลศพนมอญโดยทั่วไปมีรูปทรงสูง ปาก ผายกันสอบ และมักทำเป็นช่อง หน้าต่างเล็กๆด้านข้างติดกระจกลี สามารถมองเห็นภาพภายในได้ ฝาโลงทำเป็นยอดปราสาท ทั้งตัวโลงและ ฝาโลงประดับตกแต่งด้วยกระดาศสี กระดาศเงิน กระดาศทองสลักลายมอญอย่างประณีตบรรจงและพิถีพิถัน

ทั่วทั้งโลง ประกอบกับผ้าแพรพรรณและดอกไม้ไหว้อ่อนช้อยชวนมอง อีกส่วนหนึ่งของคณะจัดเตรียมงานและมีความสำคัญมาก คือการเตรียมลูกหนูสำหรับจุดไฟถวายเพลิงศพ เป็นการเตรียมดินเพลิงในกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็กพร้อมสายชนวนสำหรับจุดเมื่อถึงกำหนดการถวายเพลิงศพก็จะนำกระบอกดินเพลิงดังกล่าวผูกห้อยกับสายลวดและโยงไปยังปราสาทบรรจุศพพระเถระนั้น แล้วจุดไฟที่ชนวนเป็นการถวายเพลิงศพพระแบบมอญ และจากการที่กระบอกเพลิงที่ถูกจุดนั้นวิ่งเข้าหาปราสาทตั้งศพอย่างรวดเร็วและส่งเสียงหวีดร้องแหลมเล็กคล้ายกับหนูในท้องไร่องุ่น หรืออีกเหตุผลหนึ่ง คือในการจัดทำกระบอกเพลิงดังกล่าวในกระบวนการจัดทำนั้น ต้องใช้เหล็กหางหนูเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการทำ จึงอาจเกิดเป็นคำเรียกติดปากในเวลาต่อมา ชาวมอญจึงเรียกการจุดกระบอกเพลิงดังกล่าวว่าการจุดหางหนู

ประวัติงานประเพณีจุดลูกหนูของตำบลคลองห้า

เดิมจังหวัดปทุมธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชาชนที่สืบเชื้อสายชาวมอญอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และในตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ก็เป็นตำบลหนึ่งที่มีประชาชนที่มีเชื้อสายชาวมอญอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมาเป็นประเพณีการจุดลูกหนู เริ่มตั้งมาจากสมัยเจ้าอาวาส วัดหัตถสารเกษตร องค์ที่ ๑ คือ พระครูธัญเขต เขมากร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี เมื่อท่านมรณภาพลงทางวัดได้จัดพิธีประชุมเพลิง โดยการจุดลูกหนูเป็นครั้งแรก มาถึงเจ้าอาวาสองค์ที่ ๒ พระปลัดอุ๊ต นารโท ได้มรณภาพลงเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๑๒ ก็ได้จัดการประชุมเพลิงด้วยวิธีการจุดลูกหนูเช่นเดียวกัน และในปี พุทธศักราช ๒๕๑๓ การจุดลูกหนูในงานประชุมเพลิงของพระโดยเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ก็ได้นำมาสู่การจัดงานประเพณีจุดลูกหนูของวัดหัตถสารเกษตรสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนในการทำ

กระบอกลูกหนูในอดีตใช้กระบอกไม้ไผ่ที่แก่จัด ความยาว ๑ ปล้อง ตัดมาเก็บเอาข้อปล้องทั้งหัวและท้ายไว้(ปัจจุบันนิยมใช้ท่อพลาสติก-พีวีซี เนื่องจากหาซื้อง่ายไม่ยุ่งยากและคุณภาพดี) เพื่อความแข็งแรง เอาเหล็กหางหนู(สะตะน้อย) แทะผ่านตลอดทั้งกระบอก นำดินเหนียวอุดด้านใดด หนึ่งให้แข็งแรง ปัจจุบันใช้ไม้มะม่วงโดยนำต้นมะม่วงทั้งต้นที่มีขนาดใหญ่ ตัดตามขนาด 1 เมตร หรือ 1 เมตร 20 เซนติเมตร แล้วนำไปกลึงด้านนอกและเจาะรูตรงกลางมีขนาดพอเหมาะที่จะใส่ดินลงไปได้ ภายในบรรจุดินเพลิงอันประกอบด้วย

(๑) ดินประสิ่ว

(๒) กำมะถัน

(๓) ถ่าน

และการผสมองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกันต้องใช้น้ำประสาน คือ น้ำชา มีส่วนผสมดังนี้ คือ

(๑) ชา	(๕) กระทียม
(๒) ยาสูบ	(๖) ปูนขาว
(๓) ตะไคร้	(๗) น้ำ
(๔) หอมแดง	

ปัจจุบันใช้เพียง ดินประสิว กำมะถัน ถ่าน ผสมกัน และพรมน้ำ

ลูกหนูปัจจุบัน มีขนาด 1 เมตร 20 เซนติเมตร ทำจากไม้มะม่วง

นำส่วนผสมทั้งหมดมาผสมน้ำให้เหลวเป็น“น้ำชา” ใช้สำหรับคอบยพรมตอนผสมดินปืนให้มีความชื้น มิให้เกิดการประทูและเกิดประกายไฟ ระเบิดขึ้นขณะคลุกเคล้าส่วนผสมและบรรจุดินเพลิงลงกระบอกองค์ประกอบ หนึ่งในการทำดินเพลิงคือถ่าน ซึ่งถ่านที่ดีควรเผาจากไม้สะแก ไม้โกกงาง ไม้แสม และไม้ค้อ จะได้ถ่านที่มีคุณภาพดี ไฟแรง ส่วนดินปืนในอดีตชาวบ้านจะทำเองโดยเผาจากต้นพริกแก้งัด ซึ่งเป็นดินปืนที่เป็นเชื้อปะทุอย่างดี ทว่าในปัจจุบันคงหาต้นพริก และหาคนเผาที่มีกรรมวิธีการเผาที่ถูกต้องได้ยาก ส่วนใหญ่หาซื้อสำเร็จรูปจากตลาด เมื่อได้ส่วนผสมเป็นดินเพลิงเรียบร้อยแล้ว บรรจุดินเพลิงลงกระบอกทีละน้อย ใช้รางไม้และขอนไม้เคาะอัดให้แน่น กลเม็ดในการอัดและปริมาณที่อัดลงไปแต่ละกระบอกเป็นความลับและเป็นสูตรเฉพาะของแต่ละหมู่บ้านที่จะไม่เปิดเผยแก่กัน เพื่อความแรงและแม่นยำในการโจมตีเป้าหมาย ซึ่งกระบอกเพลิงบางกระบอกใช้เวลาอัดแทบทั้งวัน จึงต้องใช้ความอดทนและแรงงานในการทำหลายคน ขั้นตอนการจุดลูกหนู เมื่อแต่ละสายประจำสายของตนแล้ว จะลดขาหยั่งเพื่อนำลูกหนูผูกติดสายด้วยตอกผูกปะกบกับสายลวด เสร็จแล้วชักกรอกขึ้นสาย จุดชนวนด้วยคูปไฟด้ามยาว เมื่อไฟจากชนวนลามถึงดินเพลิงจะขั้บตันให้กระบอกเพลิงวิ่งไปข้างหน้า เมื่อสุดปลายเชือก(แนวเสาด้านหน้าปราสาท) กระบอกเพลิงทะยานกระเด็นเข้าหาเป้าหมายอีก ๒๐ คอกข้างหน้า คือยอดปราสาท ลำดับการจุดจะเรียงกันไปทีละสายจนครบทุกสาย แล้วจึงเริ่มที่สายแรกใหม่ การแข่งขันสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อ ลูกหนูของสายใดขั้บวิ่งเข้าชนยอดปราสาทจนหักโค่นลงมาและป้ายรางวัลต่างๆได้รับการพิชิตจนหมดสิ้นแล้ว ดังนั้นสายต่างๆจึงต้องเตรียมกระบอกเพลิงมาให้มากที่สุดและดีที่สุดเท่าที่จะทำได้เพราะไม่มีใครจะสามารถบอกได้ว่าการแข่งขันจะจบสิ้นลงเมื่อใด สีสันอีกอย่างหนึ่งของงานในปัจจุบันคือ ผู้พากย์การจุดลูกหนูประจำ งาน กล่าวคือต้องมีความรู้และผ่านงานการแข่งขันจุดลูกหนูมาโชกโชก มีมุขตลกขบขัน สามารถหยิบยกทุกสถานการณ์มาแซว เรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชมได้ตลอดเวลา

การจัดทำปราสาทลูกหนู การติดตั้งต้องมีการเส้นไหมก่อนจะนำปราสาทขึ้น

เชือกผูกหนู จะต้องเป็นไม้ที่มีความแข็งแรง เพื่อยึดกับสายสลิ่งที่จะลากจากต้นสายไปยึดกับเชือก

การตั้งเสาอากาศสายสลิง และติดตั้งสายสลิงกับเขื่อน ต้องทำก่อนล่วงหน้า 1 วัน เนื่องจากต้องมีการดูความ
แข็งแรงของอุปกรณ์ หากอุปกรณ์ชำรุด ยังสามารถแก้ไขก่อนได้ทัน

เมื่อถึงวันแข่งขัน จะมีการแห่ขบวนลูกหูกของสายต่างๆ เข้ามาสู่สนามการแข่งขัน

การขึ้นสาย เป็นการนำลูกหูกขึ้นผูกกับสายสลิง โดยใช้ไม้ตอกผูก และประกบไม้ไผ่ โดยมีอุปกรณ์ปิดรูหัวท้าย
เพื่อป้องกันประกายไฟจากลูกหูกสายอื่น

การจุดลูกหนู จะไปไม้ยาวและติดไฟที่ปลายไม้ และจุดไปที่ปลายฉนวนหลังจากนั้นลูกหนูจะติดไฟและวิ่งออกไปยังปราสาท

การแข่งขันการจุดลูกหนูเป็นการแข่งขันที่สนุกสนานอย่างหนึ่งของมอญ ขณะเดียวกันก็มีความอันตรายอย่างมาก หากเกิดระเบิดขึ้นขณะจุด หรือระหว่างทาง แม้แต่วิ่งออกนอกสายลวดเข้าหาผู้ชม บางครั้งเมื่ออยู่ในความประมาทและขาดความพิถีพิถันในการจัดทำกระบอกเพลิง อาจทำให้ผู้จุดและผู้ชมถึงแก่ชีวิตได้ แต่จะสังเกตเห็นว่าจำนวนผู้ชมไม่เคยบางตาและล่าถอยง่ายๆ กติกาของการแข่งขันเป็นที่รู้กันทั่วไปว่าลูกหนูของสายไหนเมื่อวิ่งพ้นสายลวดออกไป พุ่งเข้าหายอดปราสาท สามารถทำให้ยอดปราสาทโค่นลงแตะพื้นได้จะเป็นผู้พิชิตรางวัลใหญ่ นอกจากนั้นแล้วทางผู้จัดยังมีการปักป้ายเล็กป้ายน้อยระบุเงินรางวัลหรือรางวัลเอาไว้เป็นแถวแนวดูเดียวกันกับปราสาท เจ้าของลูกหนูสายที่วิ่งชนป้ายก็จะได้กรรมสิทธิ์รางวัลนั้นๆ ไป เจ้าของสายจะต้องรีบคว้าขวานวิ่งเข้าไปเอายอดปราสาทหรือป้ายรางวัลนั้นมาเก็บไว้ เพื่อขอแลกเป็นเงินหรือรางวัลจากผู้จัดการแข่งขัน สำหรับเจ้าของสายที่มีชื่อเสียงคุณภาพกระบอกละดีๆ มักถูกจับตาจากผู้ชมเสมอ การวิ่งของลูกหนูเข้าหาปราสาทสร้างความตื่นเต้นเร้าใจให้กับผู้ชมอย่างมาก สายใดที่วิ่งดี วิ่งตรงเฉียดฉิวหรือตรงเป้าหมายแม้ยอดปราสาทไม่ถึงกับหักโค่น มักได้รับคำชมเชยเสียงปรบมือเกรียวกราวจากผู้ชมอย่างกึกก้อง ตรงกันข้ามกับสาย

ที่ลูกหนูไม่ค่อยทำงาน ต้องจุดซ้ำแล้วซ้ำอีกหรือต้องใช้ไม้เขี่ยให้ลูกหนูออกวิ่ง รวมทั้งลูกหนูที่ระเบิดกลางทาง และเหินออกข้างๆ เห็นขึ้นฟ้าห่างเป้าหมายมากๆ สิ่งที่ได้รับจากผู้ชมก็คือเสียงหัวเราะตลกขบขันและเสียงโห่ฮาหยอกล้อแซวกันเป็นที่ครื้นเครง

เมื่อจบการแข่งขันจะมีการมอบรางวัล และคำสาวยเพื่อเป็นคำตอบแทนที่มาร่วมการแข่งขัน